Станіслав ЯКУБ
аспірант Українського державного університету науки і технологій

МЕХАНІЗМИ ІНТЕГРАЦІЇ ЦИРКУЛЯРНОЇ ЕКОНОМІКИ В РЕГІОНАЛЬНУ ПОЛІТИКУ УКРАЇНИ

На сучасному етапі розвитку світової економіки циркулярна модель поступово переходить із категорії концептуальних підходів у площину практичної політики. Обмеження ресурсної бази, зростання вартості сировини та накопичення екологічних ризиків, які вже не можуть ігноруватися, вимагають раціонального використання ресурсів поряд з мінімізацією відходів. У цих умовах циркулярна економіка має значення не лише як екологічна альтернатива традиційному способу господарювання, а передусім як економічний інструмент підвищення ресурсної ефективності виробництва, зниження залежності країни від імпорту та формування нових джерел вартості.

Для України значущість цього підходу посилюється структурними викликами воєнного та повоєнного періоду. Масштабні руйнування інфраструктури, зростання обсягів будівельних і побутових відходів, обмеженість фінансових ресурсів та необхідність швидкої відбудови формують запит на моделі, що дозволяють повторно використовувати матеріали, мінімізувати втрати та скорочувати витрати. У цьому контексті циркулярна економіка стає практичним механізмом відновлення та модернізації економіки. Відповідно, ключовим питанням сьогодення стає інституційне вбудування принципів циркулярності в систему публічного управління, і передусім на рівні регіональної політики, де відбувається реальне управління ресурсами, інфраструктурою та економічним розвитком територій.

Метою дослідження є обґрунтування доцільності регіонального підходу до впровадження циркулярної економіки в Україні та розробка системи інституційних, економічних і управлінських механізмів її інтеграції в регіональну політику.

Методологічну основу дослідження становить поєднання системного, інституційного та функціонального підходів, що дозволяє розглядати циркулярну економіку як елемент трансформації регіональної політики. У роботі використано методи теоретичного узагальнення та порівняльного аналізу – для ідентифікації ключових механізмів інтеграції циркулярних принципів у регіональне управління; структурно-логічного аналізу – для побудови цілісної архітектури таких механізмів; а також елементів інституційного аналізу – для оцінки можливостей їх імплементації в умовах децентралізації та повоєнного відновлення України.

Матеріальні потоки – сировина, будівельні матеріали, відходи, енергія – мають чітку територіальну прив'язку. Їхня генерація, переробка й повторне використання відбуваються в конкретних регіонах, із конкретною інфраструктурою та логістикою. Саме тому ефективність циркулярних рішень залежить не від якості загальнонаціональних програм, а від наявності локальних екосистем: переробних потужностей, кластерів, індустріальних симбіозів. Уніфікована політика тут приречена на провал: різні регіони України мають різну структуру економіки (промислові, аграрні, будівельні), а отже, різні типи ресурсних циклів і відходів.

Реформа децентралізації фактично передала значну частину повноважень в управлінні ресурсами на місцевий рівень: питання просторового планування, розвитку локальної інфраструктури, управління відходами згідно з законодавчими приписами вирішуються саме тут. Можна сказати, що ключові важелі циркулярної економіки вже знаходяться в руках регіонів і громад. Однак без розробки ефективних економічних та управлінських механізмів впровадження циркулярна економіка може залишитися на декларативному рівні.

Аналізуючи можливість інтеграції циркулярної економіки у процеси зеленої трансформації регіонів України, Л.М. Горбач наголошує на необхідності комплексного підходу, що складається зі стратегічно-управлінських, правових, інноваційних, інформаційних та міжнародних заходів [1, с. 107]. Поділяючи позицію дослідниці щодо комплексності забезпечення інтеграції, ми водночас пропонуємо трохи змістити методологічний вектор підходу, пропонуючи поєднати інституційний, фінансовий, ринковий, та інфраструктурний механізми. У такому світлі впровадження циркулярної економіки означатиме переналаштування всієї регіональної системи управління ресурсами через правила, гроші, інфраструктуру та ринки.

Інституційний механізм впровадження циркулярної політики пропонуємо розкрити в такий спосіб. Ключовим принципом інтеграції циркулярної економіки в регіональну політику має стати вбудовування циркулярних підходів у вже існуючі інструменти регіонального розвитку. Йдеться передусім про інтеграцію принципів циркулярності у регіональні стратегії розвитку та плани відновлення як чітких критеріїв відбору та оцінювання проєктів. Такий підхід дозволяє перевести циркулярну економіку з рівня риторики у площину практичних управлінських рішень, де кожен інвестиційний або інфраструктурний проєкт оцінюється з точки зору ефективності використання ресурсів, мінімізації відходів і потенціалу повторного використання матеріалів.

Важливим елементом є також впровадження обов'язкових циркулярних вимог у систему просторового планування. Це передбачає резервування територій для розміщення об'єктів переробки, формування умов для розвитку індустріальних симбіозів, а також інтеграцію логістики відходів у загальну

інфраструктурну архітектуру регіону. Такий підхід дозволяє не лише оптимізувати матеріальні потоки, але й запобігти ситуаціям, коли інфраструктурні обмеження блокують реалізацію циркулярних рішень на практиці.

Фінансовий механізм інтеграції циркулярної економіки полягає у формуванні системи економічних стимулів, які роблять замкнені матеріальні цикли раціональним вибором для бізнесу та домогосподарств. Без належного фінансового підкріплення циркулярні підходи залишаються декларативними, оскільки їх впровадження пов'язане з початковими інвестиційними витратами, організаційною складністю та ринковими ризиками. У цьому контексті ключовим завданням регіональної політики є зміщення економічних стимулів таким чином, щоб повторне використання ресурсів і переробка ставали конкурентоспроможними відносно лінійних моделей виробництва і споживання.

Одним із базових інструментів є запровадження регіональних програм співфінансування циркулярних проєктів, зокрема у сферах переробки, повторного використання та ремонту продукції. Такі програми дозволяють знизити бар'єри входу для бізнесу, особливо для малих і середніх підприємств, які не мають достатніх ресурсів для самостійного фінансування інновацій. Водночас доцільним є застосування податкових і тарифних стимулів на місцевому рівні (у межах наявних повноважень), спрямованих на підтримку підприємств, що впроваджують замкнені матеріальні цикли та скорочують обсяги відходів.

Подібні механізми вже широко застосовуються в країнах ЄС, де регіональні програми співфінансування циркулярних проєктів реалізуються, зокрема, через Європейський фонд регіонального розвитку, програму LIFE, яка покриває до 60% вартості проєктів, а також через спеціалізовані інструменти, такі як Just Transition Fund, орієнтований на трансформацію окремих регіонів. Додатково на рівні міст і регіонів функціонують локальні грантові схеми підтримки бізнесу, що переходить до циркулярних моделей [2, с. 97].

Важливим напрямом є також пріоритезація циркулярних проєктів у доступі до донорських і відновлювальних фінансових ресурсів, що особливо актуально в умовах післявоєнної відбудови України. Це передбачає включення критеріїв циркулярності до процедур відбору проєктів, що фінансуються за рахунок міжнародної допомоги та державних програм.

Інфраструктурний механізм інтеграції циркулярної економіки полягає у формуванні матеріально-технічної та інформаційної бази, без якої замкнені ресурсні цикли залишаються декларативними. На відміну від інституційних чи фінансових механізмів, які задають правила та стимули, інфраструктура визначає саму можливість реалізації циркулярних рішень у практичній площині. Саме тому цей блок є найбільш «приземленим», але водночас критично

важливим: без відповідних потужностей, логістики та просторової організації ресурсні потоки не можуть бути ефективно перерозподілені.

Базовим елементом механізму є розвиток цифрових регіональних систем управління відходами, що охоплюють повний цикл – від сортування до переробки та транспортування. Ключове значення має не створення окремих об'єктів, а формування цілісних систем із ефективною логістикою, без якої навіть наявні переробні потужності втрачають функціональність. Важливим напрямом є також створення індустріальних парків циркулярного типу, де реалізується принцип індустріального симбіозу – використання відходів одних підприємств як ресурсів для інших. Це дозволяє формувати локальні ланцюги доданої вартості, однак потребує просторової концентрації бізнесу та координації на рівні регіону. Окрему роль відіграє інтеграція циркулярних принципів у повоєнну відбудову, передусім у будівництві, з акцентом на повторне використання матеріалів і застосування цифрових інструментів обліку ресурсів (зокрема BIM). Загалом, ключове обмеження інфраструктурного блоку полягає у дефіциті фізичних можливостей для замикання ресурсних циклів [3].

Ринковий інструмент інтеграції циркулярної економіки полягає у формуванні стабільного попиту на вторинні ресурси, без якого циркулярні моделі не отримують економічного підґрунтя [4, с. 170]. За відсутності такого попиту навіть розвинена інфраструктура та наявність фінансових стимулів не забезпечують масштабування циркулярних практик, оскільки бізнес не має гарантій збуту продукції з вторинної сировини.

Важливою складовою виступають зелені публічні закупівлі на рівні регіонів і громад, які передбачають встановлення вимог до частки вторинних матеріалів у товарах і роботах. Це дозволяє державі виконувати роль первинного замовника, формуючи гарантований попит і знижуючи ринкові ризики для виробників. Додатково важливим є розвиток локальних ринків вторинної сировини, зокрема через створення бірж і цифрових платформ обміну ресурсами, що спрощують взаємодію між учасниками та підвищують прозорість операцій.

При цьому функцією держави, окрім ролі першого великого покупця як стимулу формування відповідного сегмента, має стати запровадження стандартів якості вторинних матеріалів. Це знижуватиме невизначеність для бізнесу та підвищить довіру до таких ресурсів як повноцінної альтернативи первинній сировині.

Узагальнюючи викладене, підкреслимо, що інтеграція циркулярної економіки в регіональну політику України потребує не запровадження окремих інструментів, а системного переналаштування механізмів управління ресурсами на рівні територій. Ефективність цього процесу визначається узгодженою дією інституційних, фінансових, інфраструктурних та ринкових механізмів, кожен із яких виконує окрему функцію, але лише в комплексі забезпечує формування

замкнених матеріальних циклів. При цьому ключовим принципом виступає вбудовування циркулярних підходів у вже існуючу архітектуру регіональної політики: стратегічне планування, управління інфраструктурою, практики публічних закупівель.

Водночас результати дослідження свідчать, що універсальні підходи до впровадження циркулярної економіки мають обмежену ефективність унаслідок суттєвої міжрегіональної та галузевої диференціації. Різна структура економіки регіонів, специфіка матеріальних потоків і рівень інфраструктурної забезпеченості зумовлюють необхідність більш деталізованого підходу до формування регіональної політики. У цьому зв'язку перспективним напрямом подальших досліджень вважаємо аналіз галузевої диференціації циркулярності в розрізі регіонів України, зокрема ідентифікацію секторів із найбільшим потенціалом замикання ресурсних циклів, оцінку їх просторової концентрації та визначення відповідних управлінських інструментів для різних типів територій. Такий підхід дозволить перейти від загальних концептуальних моделей до розробки адресних політик, адаптованих до реальних економічних і ресурсних характеристик окремих регіонів.

Список використаних джерел:

1. *Горбач Л.М. Циркулярна економіка як інструмент зеленої трансформації: регіональний вимір. Via Economica. 2024. № 7. С. 103–111. DOI: https://doi.org/10.32782/2786-8559/2024-7-15.*
2. *Кузьома В.В. Інституційне середовище розвитку циркулярної економіки Європейського Союзу. Розвиток бізнесу в контексті європейської інтеграції: глобальні виклики, стратегічні пріоритети, реалії та перспективи : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Миколаїв, 07 червня 2024 р.). Миколаїв, 2024. С. 96–97. URL: https://repo.btu.kharkov.ua/bitstream/123456789/55961/1/konf_ROZVYTOK_BIZNESU_24-96-97.pdf.*
3. *Torgautov B., Zhanabayev A., Tleuken A., Turkyilmaz A., Mustafa M., Karaca F. Circular economy: Challenges and opportunities in the construction sector of Kazakhstan. Buildings. 2021. № 11. 501. DOI: https://doi.org/10.3390/buildings11110501.*
4. *Ларіонова К.А., Чала В.С. Інституційна інерція ринку відходів України у глобальному вимірі: логіка мінімізації витрат проти цілей зеленої трансформації. Економічний простір. 2026. № 210. С. 167–173. DOI: https://doi.org/10.30838/EP.210.167-173.*